

ФРАНСИС ФУКУЯМА

ПОЛИТИЧЕСКИ РЕД И ПОЛИТИЧЕСКИ УПАДЪК

*От индустриалната революция
до глобализацията на
демокрацията*

Превод от английски
Камен Костов, Боян Костов

Енергичността на изпълнителната власт е определящо условие за добро управление. Тя е от съществено значение както за защитата на обществото от външни нападения, така и за строгото прилагане на законите... Слабото управление, както и да бъде наричано на теория, не е нищо друго освен лошо управление на практика.

Александър Хамилтън

Английската раса дълго и успешно е изучавала изкуството на ограничаване на изпълнителната власт, постоянно пренебрегвайки изкуството на усъвършенстване на методите на управление. Тя е натрупала много по-голям опит в контролирането на управлението, отколкото на неговото активизиране. Тя е позагрижена управлението да е справедливо и умерено, отколкото гъвкаво, добре организирано и ефективно.

Удроу Уилсън

Когато един американец разсъждава върху проблема за управлението, той няма предвид изграждането на авторитет и концентрация на властта, а по-скоро ограничаването и разделението на властите.

Самюъл Хънтингтън

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор. Развитие на политическите институции до Френската революция.....	11
---	----

Първа част Държавата

1. Какво означава политическо развитие?.....	33
2. Измерения на развитието.....	53
3. Бюрократия.....	66
4. Прусия изгражда държава.....	81
5. Корупция.....	98
6. Люлката на демокрацията.....	112
7. Италия и балансът на ниското доверие.....	127
8. Патронаж и реформи.....	147
9. САЩ изобретяват клиентелизма.....	157
10. Краят на системата на раздаване на държавни длъжности	172
11. Железници, гори и държавно строителство в САЩ.....	189
12. Изграждане на нация.....	211
13. Добро и слабо управление.....	225

Втора част Чуждестранни институции

14. Нигерия.....	245
15. География.....	256
16. Сребро, злато и захар.....	272
17. Кучета, които не лаят.....	291
18. На чисто.....	303

19. Бури в Африка	318
20. Непряко управление	334
21. Местни и вносни институции	350
22. Лингва франка	359
23. Силната азиатска държава.....	373
24. Битката за законност в Китай.....	394
25. Преоткриване на китайската държавност.....	412
26. Три региона	431

Трета част
Демокрация

27. Защо се разпространява демокрацията?.....	447
28. Дългият път към демокрацията	462
29. От 1848 г. до Арабската пролет.....	479
30. Средната класа и бъдещето на демокрацията	489

Четвърта част
Политически упадък

31. Политически упадък	509
32. Държава на съдилищата и партиите.....	524
33. Конгресът и репатримонизацията на американската политика	535
34. Ветокрацията Америка.....	548
35. Автономия и зависимост	569
36. Политически ред и политически упадък	588
Благодарности.....	624
Бележки	626
Именен показалец	677
Предметен показалец.....	693
Библиография	705

ПРЕДГОВОР

РАЗВИТИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ ИНСТИТУЦИИ ДО ФРЕНСКАТА РЕВОЛЮЦИЯ

Нека обсъдим няколко съвършено различни сценария, разиграли се в началото на второто десетилетие на двайсет и първи век.

През 2013 г. тежковъоръжено милиционерско формиране взе за заложник за няколко часа министър-председателя на Либия Али Зейдан с настояването правителството да изплати неизплатените заплати. Други милиции блокираха голяма част от производството на петрол в страната, единствения източник на приходи от износ. Малко преди това други милиции бяха отговорни за убийството на американския посланик Кристофър Стивънс в Бенгази и за разстрелването на десетки демонстранти в столицата Триполи, които протестираха срещу продължителната окупация на града.

Тези милиции бяха сформирани в различни части на страната в опозиция на дългогодишния диктатор на Либия Муамар Кадафи, когото свалиха с помощта на НАТО през първата година на Арабската пролет през 2011 г. Протестите срещу авторитарните правителства, които избухнаха през същата година не само в Либия, но и в Тунис, Египет, Йемен, Сирия и други арабски страни, бяха свързани с искания за повече демокрация. Но две години по-късно демокрацията, практикувана в Европа и Северна Америка, продължава да е непостижима мечта. Либия предприе някои плахи стъпки за създаване на учредително събрание, което да напише нова конституция. Но най-същественият проблем в

момента е отсъствието на държава – т.е. на централна власт, която да упражнява контрол над цялата територия за опазване на обществения ред и съблюдаване на законността.

В други части на Африка има държави, които на хартия при тежават монопол върху властта и не са така хаотични като Либия. Но и те са твърде нестабилни. Изтласкани от Южна Азия и Близкия изток радикални ислямистки групировки намират поле за действие в страни със слаби правителства като Мали, Нигер, Нигерия и Сомалия. Причината тази част на света да е много по-бедна от гледна точка на доходи, здравеопазване, образование и т.н. в сравнение с бързоразвиващи се региони като Източна Азия е пряко свързана с липсата на силни държавни институции.

През същия период във финансовия сектор на Съединените щати се разиграва съвършено различен сценарий. Съединените щати са в много отношения в противоположния край на политическия спектър в сравнение с Либия след Кадафи: те разполагат с мощна и добре институционализирана държава в продължение на повече от двеста години благодарение на демократичната легитимност. Но тази държава не функционира добре и нейните проблеми могат да бъдат свързани с факта, че е прекалено институционализирана.

Преди финансовата криза през 2008 г. имаше приблизително една дузина федерални агенции с регулаторна власт над финансови институции, както и банкови и застрахователни регулатори във всеки от петдесетте щата. Въпреки цялата тази регулаторна власт правителството на САЩ остана в неведение за задаващата се криза с високорискови ипотечни кредити, което позволи на банките да натрупат прекомерен ливъридж, в резултат на което възникна огромна сенчеста банкова система, изградена въз основа на финансови деривати, които са твърде сложни, за да бъдат оценени правилно. Някои коментатори направиха опит да стоварят вината за кризата изключително върху гарантираните от държавата ипотечни кредити от ипотечни компании като „Фани Мей“ и „Фреди Мак“, които действително допринесоха за финансовия срив.¹ Но частният сектор беше облагодетелстван участник в ипотечната ярост и можеше да си позволи неоправдани рискове, защото големите банки знаеха, че ще бъдат спасени от правителството, ако изпаднат в затруднение. Точно това се случи след фалита на инвестиционната банка „Леман Брадърс“ през сеп-

тември 2008 г., което за малко да доведе до срив на глобалната платежна система и стана причина за най-дълбоката рецесия в САЩ от Голямата депресия насам.

По-шокиращо е онова, което се е случило след началото на кризата. Въпреки всеобщото осъзнаване на огромния риск, породен от „твърде големите, за да фалират“ банки, концентрацията на американския банков сектор се засили в сравнение с 2008 г. През 2010 г. Конгресът прие Закона „Дод-Франк“, който трябваше да реши този проблем. Но законодателството пренебрегна по-прости средства като рязко повишаване на изискванията към банковия капитал или налагане на строги ограничения върху размера на финансовите институции за сметка на изключително сложна комбинация от нови правила. Три години след тяхното приемане много от тези подробни правила все още не са написани и по всяка вероятност няма да решат основния проблем с „твърде големите, за да фалират“ банки, дори да бяха написани.

Две са основните причини за този неуспех. Първата е свързана с аргументите на банките, които заради собствените си интереси твърдят, че силната регулация на дейността им ще възпрепятства способността им да отпускат заеми и по този начин ще попречи на икономическия растеж, което ще предизвика нежелани вредни последици. Подобни аргументи са обосновани, когато става дума за нефинансови предприятия в производствения сектор, и допадат на много консервативни избиратели, които изпитват подозрение към „силното управление“. Но както изтъкват учени като Анат Адмати, Мартин Хелвиг и много други, големите банки са свършено различни от нефинансовите предприятия поради способността си да причиняват вреди на останалите отрасли от икономиката по начин, който е невъзможен за една производствена компания.² Втората причина за неуспеха е обстоятелството, че банките са много богати и могъщи и могат да наемат огромен брой скъпоплатени лобисти в своя полза. Въпреки огромния обществен гняв срещу банковия сектор по повод стоварването на бремето по спасяването на банките върху данъкоплатците тези лобисти успяха да блокират важни регулации, които засягат същността на проблема с „твърде големите, за да фалират“ банки. За някои законодатели аргументите на bankerите срещу нови регулации вероятно бяха убедителни, защото отговаряха на идеологическите им убеждения; за други

аргументите бяха удобно прикритие за запазване на финансовата подкрепа за политически кампании от страна на банковия сектор.³

Третият сценарий свързва Арабската пролет с избухналите през 2013 г. протести в Турция и Бразилия. Двете страни бяха водещи „нововъзникващи пазарни икономики“ с бърз икономически растеж през предходното десетилетие. За разлика от арабските диктатури и двете бяха демокрации със състезателни избори. Турция беше управлявана от ислямистката Партия на справедливостта и развитието, чийто лидер и министър-председател на страната Реджеп Таип Ердоган вече беше изкарал успешен мандат като кмет на Истанбул. Бразилия избра за президент Дилма Русеф от Социалистическата партия, хвърлена в затвора през младостта си от военната хунта, управлявала страната от 1964 до 1985 г.

Въпреки тези впечатляващи икономически и политически постижения наскоро и двете страни бяха разтърсени от масови антиправителствени протести. В Турция проблемът възникна от решението на правителството да построи търговски център в един парк в Истанбул. Много от младите протестиращи смятаха, че независимо от демократичното си управление Ердоган има авторитарни наклонности и не обръща внимание на проблемите на младото поколение. В Бразилия проблемът беше свързан с корупция и неуспеха на правителството да осигури солидни основни услуги, изхарчвайки милиарди, за да бъде домакин на Световното първенство по футбол и Летните олимпийски игри.

Общото между тези протести и Арабската пролет две години преди това е фактът, че са организирани най-вече от средната класа. В резултат на икономическото развитие при предишното поколение и в двете страни възниква нова средна класа, чиито очаквания бяха много по-големи от тези на родителите им. Тунис и Египет имат по-ниски темпове на растеж от Турция и Бразилия, но въпреки това в двете страни рязко се увеличава броят на висшестите, чиито надежди за работа и кариера са осуетени от шуробаджанацината на авторитарните режими. Фактът, че в Турция и Бразилия се провеждат демократични избори, не удовлетворява протестиращите. Правителствата са принудени да постигат по-добри резултати, ако искат да получат обществено одобрение, и да са по-съобразителни и отзивчиви по отношение на променящите се обществени потребности. Осъществя-

ващият изключителен икономически напредък Китай също се сблъсква с предизвикателствата от страна на разрастващата се средна класа, която вече наброява стотици милиони. Тъй като са облагодетелствани от главоломния икономически растеж, осъществен от предишното поколение, те, както и техните връстници в други страни, имат различни и по-големи очаквания от правителствата. За оцеляването на политическите системи във всички тези страни от решаващо значение ще е до каква степен са в състояние да се адаптират към новия социален ландшафт в резултат на икономическия растеж.

ПРОБЛЕМЪТ С УПРАВЛЕНИЕТО

Тези три примера може да ви се струват твърде различни, тъй като проблемите са свързани с конкретни политики, личности и исторически контексти. Но онова, което ги обединява и е общовалидно за цялата политическа сфера, са институциите. Институциите са „стабилни, уважавани, повтарящи се модели на поведение“, които се запазват и извън периода на управление на отделните лидери.⁴ Те са устойчиви правила, които моделират, определят и канализират човешкото поведение. Проблемът на Либия след Кадафи е отсъствието на основни институции и преди всичко на държава. Докато не се създаде един-единствен, централен и легитимен източник на властта в тази страна, няма да има гаранции за сигурността на гражданите и условия за тяхното процъфтяване.

На другия край на скалата, в Съединените щати, съществуват устойчиви и силни институции, но те са подложени на политически упадък. Държавните институции, които би трябвало да служат на обществени цели, обслужват могъщи частни интереси, които демократичните мнозинства трудно биха могли да контролират. Проблемът не се заключава единствено в парите и властта, а е свързан със закостенялостта на самите правила и на идеите, които ги подкрепят.

А в страни с възникващи пазари като Турция и Бразилия проблемът е в това, че съществуващите институции не съответстват на протичащите социални промени. По своята същност институциите са устойчиви модели на поведение, създадени в

отговор на потребностите на конкретен исторически момент. Но обществата, особено тези, които преживяват бърз икономически растеж, се променят. Възникват нови социални класи, броят на образованите нараства, използват се нови технологии, което размества социалните пластове. Съществуващите институции често не успяват да се приспособят към тези нови участници, в резултат на което са принудени да се променят.

В този смисъл „развитието“, т.е. промените, които настъпват в човешките общества с течение на времето, не е един безкраен списък от личности, събития, конфликти и политики. То е свързано по-скоро с възникването, развитието и упадъка на политическите институции. Ако искаме да разберем бързо променящите се политически и икономически развития в съвременния свят, е важно да ги разглеждаме в контекста на дългосрочното развитие на основополагащата институционална структура на обществата.

Тази книга е продължение на „Произход на политическия ред: от предисторическите времена до Френската революция“. Проектът започна като опит да пренапиша и осъвременя класическото произведение на Самюъл Хънтингтън „Политическият ред в променящите се общества“, публикувана за пръв път през 1968 г. За нейно заглавие използвам заглавието на първата глава в книгата на Хънтингтън, който от своя страна използва заглавието на една статия, публикувана в списание „Световна политика“^A. В своята книга Хънтингтън доказва, че политическото развитие се различава от икономическия и социален процес и че преди една форма на управление да стане демократична, трябва да установи основополагащ ред. Независимо от различията между моята книга и тази на Хънтингтън като форма и съдържание и аз достигам до същите основни изводи. В първия том описвам произхода на три основни политически институции: държавата, върховенството на правото и способите за насърчаване на демократична отчетност. В него обяснявам как тези институции възникват или не успяват да възникнат заедно или поотделно в Китай, Индия, Близкия изток и Европа. За тези, които не са прочели първия том, ще резюмирам тези развития.

^A Тримесечно академично списание, издавано от 1948 г. от Принстънския университет. (Всички бележки под линия са на преводачите.)

СОЦИАЛНИ ЖИВОТНИ

Първият том не започва с първобитните човешки общества, а с приматните предшественици на човечеството, тъй като корените на политическия ред са в човешката биология. В разрез с теориите на философи като Жан-Жак Русо или модерните неокласически икономисти съвременната наука доказва, че първобитните хора не са били изолирани индивиди, които постепенно формират общества с течение на времето. Поведенчески съвременните човешки същества, появили се някъде в Африка преди около петдесет хиляди години, са били социално организирани от самото начало също като техните приматни предци.

Естествената човешка социабилност се основава на роднинския отбор и реципрочния алтруизъм. Първият е повтарящ се модел, при който индивиди от всички полово възпроизвеждащи се животински видове се държат алтруистично един към друг пропорционално на броя на гените, които споделят помежду си, т.е. поведението им се обуславя от семействеността и кръвното родство. Реципрочният алтруизъм включва размяна на услуги или ресурси между индивиди без роднински връзки от един и същ вид, а понякога и между членове от различни видове. И двете поведения са кодирани генетично и възникват спонтанно при взаимодействието на индивидите.

С други думи, човешките същества са социални животни по природа. Но тяхната естествена социабилност се проявява под формата на алтруизъм към семейството (кръвните роднини) и приятелите (лица, с които си обменят услуги). Тази форма на социабилност е универсална за всички култури и исторически периоди. Тя може да бъде превъзможната чрез изграждането на нови институции, които стимулират друг тип поведение (например благосклонно отношение към квалифициран чужденец за сметка на кръвен роднина), но към тази форма на социални взаимоотношения хората неминуемо се завръщат, когато тези алтернативни институции престанат да функционират.

Човешките същества по природа са предразположени към създаването и съблюдаването на правила. Тяхното предназначение е да регулират социалните взаимодействия и да способстват за колективната дейност на групите. Независимо че тези правила биха могли да са замислени или договорени ра-

ционално, поведението на хората обикновено се диктува не от разума, а от емоции като гордост, вина, гняв и срам. Много често на нормите се придава иманентна стойност и дори биват въздигнати в култ, както религиозните норми в различните общества. Тъй като една институция не е нищо повече от правила, които запазват своята общовалидност в продължение на дълъг период от време, човешките същества проявяват естествена склонност да институционализират своето поведение. Поради иманентната стойност, която им се приписва, институциите обикновено са подчертано консервативни, т.е. устойчиви на промени.

В продължение на първите около четирийсет хиляди години от историята на човечеството индивидите са организирани в така наречените от антрополозите общества на групово ниво – малобройни групи, съставени почти изцяло от кръвни роднини, които се препитават с лов и събиращество. Първата голяма институционална промяна, настъпила по всяка вероятност преди десет хиляди години, е преходът от групови към племенни общества, организирани въз основа на вярата в силата на мъртвите предци и неродените потомци. Антрополозите понякога използват термина „сегментарни родословия“ – групи от хора, които проследяват родословието си до общ прародител отпреди няколко поколения. Такива племенни общества са съществували в Древен Китай, Индия, Древна Гърция, Рим, Близкия изток и предколумбова Америка, както и сред тевтонските предци на съвременните европейци.

Племенните общества нямат централизиран източник на властта. Както груповите общества, те са подчертано егалитарни и законите не се прилагат от трета страна. Тяхното превъзходство над груповите общества се дължи до голяма степен на способността им да се разраснат чрез изместване на датирането на общия им произход назад. Корените и на груповите, и на племенните общества са в родството, следователно в човешката биология. Но преминаването към племенна организация изисква появата на религиозна идея, вяра в способността на мъртвите предци и неродените потомци да влияят върху здравето и щастието в настоящия живот на човека. Това е ранен пример за решаващата независима роля, която играят идеите за развитието.

ВЪЗНИКВАНЕ НА ДЪРЖАВАТА

Следващият важен политически преход е от племенно общество към държавно устройство. Държавата за разлика от групата или племето притежава монопол върху легитимната принуда и упражнява власт върху определена територия. Поради централизацията и йерархичността на властта държавите се характеризират с по-високи степени на социално неравенство, в сравнение с предходните, базирани на роднинството, форми на организация.

Съществуват два основни типа държава. Описаната от социолога Макс Вебер „патримониална“ форма на управление е нещо като лична собственост на владетеля, при която държавната администрация е част от неговото домакинство. При патримониалната държава естествените форми на социалност като покровителстването на членовете на семейството и приятелите се запазват. Докато съвременната държава е неперсонална: отношенията на гражданите с владетеля не зависят от личните връзки, а от техния статус като граждани. Държавната администрация не е съставена от членове на семейството и приятели на владетеля, а назначаването на административни постове се основава по-скоро на неперсонални критерии като лични качества, образование или технически познания.

Съществуват много теории за така наречената „първична“ форма на държавно устройство при формирането на първите държави от племенните общества. Необходима е комбинация от взаимодействащи си фактори като излишък от земеделска продукция, технологии и определено ниво на гъстота на населението. Строго очертаните граници, оградените от непроходими планини, пустини или водни басейни територии позволяват на управниците да упражняват принудителна власт над населението и затрудняват бягството на поробени и подчинени поданици. Патримониални държави започват да възникват на много места по света преди около осем хиляди години, главно в плодородните алувиални долини в Египет, Месопотамия, Китай и долината на Мексико.

Развитието на съвременни държави изисква специфични стратегии за трансформиране на политическата организация от основана на семейните и приятелските връзки неперсонална. Китай е първата световна цивилизация, изградила непатримониална, съвременна държава приблизително осемнайсет века

преди възникването на подобни политически формирования в Европа. Държавното строителство в Китай се определя от същите обстоятелства, наложили възникването на централизирани държави в ранна съвременна Европа: продължително и повсеместно военно съперничество. Войните стимулират данъчното облагане на населението, създаването на административна йерархия за обезпечаване на армиите и назначаването и повишенията въз основа на заслуги и компетентност, а не на лични връзки. По думите на социолога Чарлс Тили^А: „Войната прави държавата, а държавата прави войната.“

Модерните държави са принудени да се откажат от назначаването на приятели и членове на семейството за служители. За тази цел Китай въвежда система за изпитване и назначаване на държавна служба още през III в. пр. Хр., макар че тя става рутинна практика при по-късните династии. Арабите и османските турци също използват нови подходи при решаването на този проблем: институцията на роби войници чрез отвлечане на немюсюлмански момчета от техните семейства и превръщането им във войници и администратори, лоялни на владетеля и лишени от социални връзки. В Европа проблемът е решен по-скоро на социално, отколкото на политическо ниво: в началото на Средновековието Католическата църква променя правилата на наследяването, което създава трудности на роднинските групи да прехвърлят ресурси на своите разширени семейства. В резултат на което в рамките на едно-две поколения след приемането на християнството от германските варварски племена разширените родствени групи постепенно изчезват. Накрая родството е изместено от по-съвременна форма на социални взаимоотношения въз основата на правен договор, известна като феодализъм.

ВЪРХОВЕНСТВО НА ПРАВОТО

Корените на върховенството на правото, разбираемо като правила, които са задължителни дори за най-могъщите политически актьори в дадено общество, са в религията. Само религиозната власт е в състояние да създаде правила, които воините са длъж-

^А Американски социолог, политолог и историк (1929–2008).

ни да спазват. Религиозните институции в много култури са по своята същност правоприлагащи органи, които отговарят за тълкуването на свещените текстове, превръщайки ги в морална санкция над останалата част на обществото. В Индия кастата на брамините е по-високопоставена от тази на кшатриите – воините, които притежават реалната политическа власт; един раджа или крал е трябвало да получи легитимация от брамин, за да има право да управлява. В ислямския свят правораздаването (шериятът) е в ръцете на независими богослови, известни като улеми; кадиите, или съдиите, прилагат религиозното право. Независимо че първите халифи притежават както политическата, така и религиозната власт, през други исторически периоди халифът и султанът са отделни лица, като първият има право да ограничава властта на втория.

Върховенството на правото е най-институционализирано в Западна Европа поради ролята на Римокатолическата църква. Единствено в западната традиция Църквата възниква като централизиран, йерархичен и притежаващ ресурси политически актьор, който може да упражнява решително влияние върху политическата съдба на крале и императори. Централното събитие, белязало автономията на Църквата, е конфликтът за инвеститурата, започнал през XI в. Този сблъсък изправя Църквата срещу императора на Свещената Римска империя по повод правото му да се намесва в религиозни въпроси. В края на краищата Църквата печели правото да назначава своите свещеници и епископи и се превръща в пазител на възроденото Римско право въз основа на съставения през VI в. „*Corpus Juris Civilis*“, или Юстиниановия кодекс. Англия развива не по-малко стабилна, но различна правна традиция: общото право възниква след нормандското нашествие от правото на кралския двор. Там то се подкрепя не толкова от Църквата, колкото от първите монарси, които използват уменията си да раздават обективно правосъдие като средство за утвърждаване на своята легитимност.

Следователно правото е първата от трите основни институции, възникнали в Западна Европа. В Китай така и не възниква трансцендентна религия и може би поради тази причина не възниква и истинско върховенство на правото. Там възниква първо държавата и до ден-днешен правото не е създавало съществени пречки на политическата власт. В Европа се случва точно обратното: правото предхожда изграждането на модер-

ната държава. Когато от края на XVII в. европейските монарси започват да се опитват да се държат като китайски императори и да изградят модерни, централизирани абсолютистки държави, те се сблъскват със съществуващия правов ред, който ограничава техните правомощия. В резултат на което независимо от своите усилия малцина европейски монарси успяват да се домогнат до характерната за китайската държава концентрация на властта. Единствено в Русия, където Източната църква винаги е била подчинена на държавата, възниква подобен режим.

ДЕМОКРАТИЧНА ОТЧЕТНОСТ

Последната възникнала институция е демократичната отчетност. Основният орган на отчетността, парламентът, еволюира от феодалната съсловна институция, наричана на различни места Кортеси, „Диета“, Генерални щати, Земски събор или Парламент в Англия. Тези институции представляват елитите на обществото – висшата и дребната аристокрация, а понякога и буржоазията в независимите градове. Съгласно феодалното право монарсите трябва да поискат разрешение от тези органи за увеличение на данъците, тъй като именно те представляват притежаващите икономически ресурси елити в аграрните общества по това време.

От края на XVII в. амбициозни монарси използват нови теории за абсолютизма и предприемат кампании за подкопаване на правомощията на тези съсловия и за да се домогнат до пряко облагане на своите поданици с данъци. В Европа тези борби продължават през следващите два века. Монархиите във Франция и Испания успяват да ограничат властта на съсловията, но съществуващата правна система се запазва, което ограничава правото им да лишават от собственост представителите на елита. В Полша и Унгария съсловията ограничават властта на монарха, в резултат на което грабителските елити контролират слабата централна власт и по-късно тези държави са завладени от своите съседи. В Русия съсловията и елитите, които ги подкрепят, имат по-малки правомощия от западноевропейските, а правото играе много по-малка роля, в резултат на което там възниква по-силна форма на абсолютизъм.